

UDK:94:908.396

Nargiza SHARIFXODJAYEVA,
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti o'qituvchisi
Gulhayo IBADULLAYEVA,
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti o'qituvchisi

O'zMU dotsenti, PhD O.Radjabov taqrizi asosida

FROM THE HISTORY OF THE REPUBLICAN INTERNATIONAL CULTURAL CENTER IN UZBEKISTAN

Annotation

In Uzbekistan, as in all spheres of public life, state policy in the religious sphere was formed on the eve of independence, based on the principles of equality and equal opportunities for all religions before the law, without discriminating against the national and religious feelings of all the peoples living in the republic (although Muslims make up the majority of the country's population). This is what the article discusses.

Key words: Republican International Cultural Center, Confession, "Protestantism, Russian Orthodox Church.

ИЗ ИСТОРИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКАНСКОГО МЕЖДУНАРОДНОГО КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРА В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

Как и во всех сферах общественной жизни в Узбекистане, государственная политика в религиозной сфере основывалась на принципах равенства и предоставления равных возможностей для всех конфессий перед законом без дискриминации национальных и религиозных чувств всех народов, проживающих в республике (хотя мусульмане составляют большинство населения страны), и формировалась именно накануне независимости. Об этом идет речь в статье.

Ключевые слова: Республиканский интернациональный культурный центр, конфессия, протестантизм, Русская православная церковь.

O‘ZBEKISTONDA RESPUBLIKA BAYNALMILAL MADANIY MARKAZI FAOLIYATI TARIXIDAN

Annotatsiya

O‘zbekistonda ijtimoiy hayotning barcha sohalari kabi diniy sohada ham davlat siyosati respublikada istiqomat qiluvchi barcha xalqlarning (garchand musulmonlar mamlakat aholisining aksariyatini tashkil qilishiga qaramasdan) milliy va diniy tuyg‘ularini kamsitmagan holda qonun oldida barcha konfessiyalar tengligi va bir hil imkoniyat berilishi kabi tamoyillarga asoslanganligi bilan aynan mustaqillik arafasidan shakllanib kelgan. Maqolada shular haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Respublika baynalmilal madaniy markazi, “konfessiya”, protestantizm, Rus pravoslav cherkovi.

Kirish. 1989-yildan tuzila boshlangan milliy madaniy markazlar hamda 1992-yilda ularning faoliyatini muvofiqlashtirishga ixtisoslashgan Respublika baynalmilal madaniy markazi respublikada milliy tilni saqlash, millatlararo do‘stlikni mustahkamlash, yoshlarni bag‘rikenglik va boshqa xalqlar madaniyatiga nisbatan hurmat ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etdi. Qisqa fursatda respublika bo‘yicha milliy madaniy markazlarning soni yuzdan ortib ketdi. Umuman olganda, shuni alohida qayd etish zarurki, Markaziy Osiyo har doim turli etnoslar, madaniyatlar va dinlarning muloqot qilish joyi bo‘lib kelgan, va bu yerda odat bo‘lib qolgan milliy hamda konfessional sabr-toqatning qandaydir kodeksi ishlab chiqilgan, desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Buning isbotini respublikada chop etiladigan gazeta va jurnallaridan ko‘rish mumkin. Jumladan, O‘zbekistonda 1990-yillardan gazetalar 9 tilda, jurnallar esa 7 tilda bosib chiqarish, teleko‘rsatuvlar 8 tilda, radioeshittirishlar esa 9 tilda, o‘rta va oliy ta‘lim 7 tilda (o‘zbek, qoraqalpoq, koreys, rus, tojik, qirg‘iz va qozoq tillarida) olib borish yo‘lga qo‘yildi[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Shu o‘rinda “konfessiya” so‘zi va tushunchasiga alohida to‘xtalib o‘tish joizdir. “Konfessiya” lotincha – “confessio” so‘zidan olingan bo‘lib (o‘zbek tilida “e‘tiqod qilish”), degan ma‘noni anglatadi. Protestantizmning turli oqimlari paydo bo‘lishi bilan umumiy ta‘limot ostida bog‘langan diniy jamoalar (cherkovlar), shuningdek, ushbu ta‘limotni tasdiqlovchi tegishli “ramziy kitoblar” konfessiyalar deb atala boshlandi (masalan, Augsburg e‘tiqodi yoki konfessiya, 1530-yil va boshqalar)[2].

Diniy konfessiya masalasiga kelsak, bu borada mahalliy mutaxassis J.Meliqo‘ziyev quyidagi fikrni bayon etgan: “diniy konfessiya muayyan diniy ta‘limot doirasida shakllangan va o‘ziga xos xususiyatlarga ega e‘tiqod va ushbu e‘tiqodga

ergashuvchilar jamoasi tushuniladi. Bir din doirasida yuzaga kelgan bo‘lsa-da, aqidalar borasida farqlanadigan jamoalar ham diniy konfessiyalar jumlasiga kiradi. Diniy konfessiyalar manzarasi rang-barangligini O‘zbekistonda rasman ro‘yxatdan o‘tib faoliyat yuritayotgan diniy konfessiyalar misolida ham ko‘rish mumkin. Xristianlikka mansub bo‘lsa-da, yurtimizdagi 11 ta yo‘nalishning har biri o‘zini alohida diniy konfessiya, deb hisoblashi fikrimizning isboti bo‘la oladi”[3].

Darhaqiqat, mutaxassislar dunyodagi dinlarning aniq soni noma‘lumligini ta‘kilagan holda, 10 mingga yaqin diniy oqimlar mavjudligini va ulardan faqat bir nechtasi ommaviy tus olganligi sababli jahon dinlari darajasida o‘rin olganligini ta‘kidlashadi[4]. Demak, jahon miqyosidagi konfessiyalarning aniq sonini ham aytish mushkuldir.

Ayni vaqtda, “...islom dinida bunday holat kuzatilmaydi. Hech qaysi mamlakatda hanafiy mazhabi alohida, boshqa mazhablar alohida konfessiya sifatida ro‘yxatdan o‘tmaydi. Masalan, O‘zbekistonda ham bir necha shia jamoalari bo‘lishiga qaramay, ular o‘zlarini alohida diniy konfessiya hisoblamaydilar”[5]. Demak, jahon miqyosida bo‘lgani kabi O‘zbekistonda ham konfessiyalar deganda islomdan tashqari boshqa barcha dinlar tushuniladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Yuqorida ta‘kidlaganimizdek, jamiyatda millatlararo va dinlararo totuvlikni ta‘minlash maqsadida fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishini ta‘minlaydigan, barcha konfessiyalarning qonun oldida tengligini ta‘minlaydigan normativ baza yaratildi. Ta‘kidlash joizki, bag‘rikenglikka asoslangan huquqiy normativ bazaning poydevoriga mustaqillik arafasida solindi.

Tahlil va natijalar. Ittifoq miqyosida 1990-yil 1-oktabrda qabul qilingan «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida»gi qonun[6], so‘ngra O‘zbekistonda davlat va din

o'rtasidagi munosabatlarni vijdon erkinligi tamoyillari asosida tartibga soluvchi ilk rasmiy hujjat, ya'ni 1991-yil 14-iyunda qabul qilingan «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni[7] barcha konfessiyalar uchun istisnosiz tenglikni o'rnatdi va rivoji uchun sharoit yaratdi.

Bu davrda jamiyatda kuzatilgan diniy hurfiylik – ya'ni mahalliy aholi uchun an'anaviy hisoblangan diniy mafkuralar bilan bir qatorda, jumladan musulmonlar uchun Hanafiya mazhabi kabi, mahalliy rusiyazon aholisi o'rtasida keng tarqalgan xristianlikning pravoslav va katolik mazhablari qatoriga ko'plab (ko'p hollarda kelib chiqishi yoki maqsadlari jihatidan shubhali bo'lgan) mazhablar va sektalar vakillari tomonidan «inson qalbi uchun xuruj boshlandi», desak mubolag'a bo'lmaydi. Xususan, baptistlar, lyuteranlar, 7-kun adventistlari, Injil xristianlari, pyatidesyatniklar, Iyegova shohidlari, buddistlar, bahoiylar, «Krishna ongi» xalqaro jamiyati a'zolari, ateistlar vahokazolar kirib kelishi kuzatila boshlandi[8]. 1980-yillar oxiri 1990-yillar boshlarida ularning missionerlik faoliyati avj ola boshladi hamda respublikada yashovchi ayrim millati va an'anaviy diniy qarashidan yoki e'tiqodsizligidan qat'iy nazar o'z tarafdorlariga ega bo'ldi. Bularning barchasi sovet davrida olib borilgan ateistik ruhdagi tarbiya oqibatlarini, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Shunga qaramasdan, hukumat Rossiya imperiyasi, keyinchalik sovet davridan meros bo'lib qolgan xristianlikning an'anaviy mazhablari, shuningdek, yangi, kirib kelgan konfessiyalar vakillarining diniy tuyg'ularini hurmat qilgan holda ular tomonidan tuzilgan diniy tashkilotlarni tegishli davlat idoralari orqali ro'yxatga ola boshladi. O'z navbatida, nomusulmon diniy tashkilotlarni ro'yxatga olish hamda ularning faoliyatlari Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita nazorati va ko'magida amalga oshirilib borildi[9].

Natijada, 2001-yilga kelib, respublika hududida O'zbekiston Musulmonlari idorasi diniy tashkilotlar bilan bir qatorda, Rus Pravoslav cherkovi Toshkent va O'rta Osiyo yeparxiyasi, Pravoslav seminariyasi, Rim-katolik cherkovlari markazi, Yevangel xristian-baptist cherkovlari markazi, To'liq injil xristian cherkovlari markazi, Protestant seminariyasi, O'zbekiston Bibliya kitob jamiyati, 153 ta xristian cherkovlari, 8 ta yahudiylar, 7 ta bahoiylar jamoalari va 2 ta Krishnani anglash jamiyati kabi diniy tashkilot faoliyati yo'lga qo'yildi[10]. Vaholangki, mustaqillik arafasi, ya'ni 1989-yilda turli konfessiyalarga mansub diniy tashkilotlar 100 taga ham yetmas edi.

Binobarin, yuqoridagi diniy jamoalarga o'zlarini diniy adabiyotlar bilan ta'minlashda ham sharoitlar yaratildi. 1990-yillarning boshidan boshlab mamlakatda musulmon diniy kitoblari bilan bir qatorda, Injil (Yangi ahd, Qadimiy ahdning ba'zi qismlari (Sulaymon hikmatlari, Rut, Ester va Yunus payg'ambarlar tarixi) kabi diniy adabiyotlar o'zbek tiliga tarjima qilinib ommaviy adadda nashr etildi[11]. Shuningdek, Rus pravoslav cherkovi Toshkent va O'rta Osiyo yeparxiyasining «Vostok svyazhe» jurnali har chorakda 1000 nus'hada chop etish yo'lga qo'yildi.

Davlat siyosatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan har bir insonning din erkinligi to'g'risidagi normani hayotga tatbiq etish borasida din sohasidagi milliy qonunchilikni takomillashtirish va liberallashtirishga ham e'tibor qaratilib kelindi. Diniy tashkilotlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibi yanada optimallashtirildi. Bunda 1998-yilda qabul qilingan «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi Qonunning yangi tahriri ham muhim ahamiyat kasb etdi. Mamlakat rahbariyati tomonidan diniy tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni ta'minlash, millatlararo va dinlararo muloqot madaniyatini rivojlantirishga katta ahamiyat berib keldi.

Shu maqsadda Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 23-apreldagi 196-sonli qarori bilan Din ishlari bo'yicha qo'mita huzurida konfessiyalar ishlari bo'yicha jamoatchilik Kengashi

tashkil etildi. Jumladan, yuqorida qayd etilgan qaror ostida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita to'g'risida Nizom ham tasdiqlandi. Nizomning II.9. bandida «Respublikada joylashgan diniy tashkilotlar bilan mustahkam o'zaro hamkorlik qilish, turli diniy konfessiyalar faoliyati amalga oshirilishida yordam ko'rsatish, jamiyatda dinlararo va millatlararo tinchlik va totuvlikni ta'minlash yuzasidan takliflar va chora-tadbirlarni birgalikda ishlab chiqish, konfessiyalararo muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun Qo'mita huzurida Konfessiyalar ishlari jamoatchilik kengashi tashkil etiladi, uning tarkibiga respublikadagi ko'p sonli diniy konfessiyalar yetakchilari kiradi»[12], deb ta'kidlangan.

Kengash tarkibiga O'zbekiston musulmonlari Idorasi, Rus pravoslav cherkovining Toshkent va O'rta Osiyo yeparxiyasi, Rim-katolik cherkovi, Yevangelist xristian Baptist cherkovlari Ittifoqi, to'liq Yevangeliya nasroniy cherkovlari Markazi, Yevangelist-Lyuteran cherkovi va Toshkent yahudiylari jamoasi rahbarlaridan iborat jami – 7 kishi kirdi. Diniy ekstremizm va aqidaparastlik g'oyalari kirib kelishini oldin joriy etilishining oldini olish, diniy tashkilotlar o'rtasidagi o'zaro muloqotni mustahkamlash, millatlararo va dinlararo birdamlik va barqarorlikni ta'minlash Kengashning asosiy vazifalari etib belgilangan.

Dinlararo munosabatlarni tartibga solish, davlat va din o'rtasidagi munosabatlarni qonun oldida tengligini ta'minlash masalasi vbkkbq parlament darajasida ham o'z ifodasini topdi. Agar O'zbekiston Oliy Majlisi Qonunchilik palatasida davlat va din o'rtasidagi munosabatlarni muvofiqlashtirish masalasi Demokratik institutlar, nodavlat tashkilotlar va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari qo'mitasiga yuklatilgan bo'lsa[13], O'zbekiston Oliy Majlisi Senatida ushbu vazifa bilan Yoshlar, madaniyat va sport masalalari qo'mitasi shug'ullanadi[14].

Mustaqillikning ilk yillaridan yaratilgan shart-sharoitlar respublikada yangi asr boshiga kelganda musulmon bo'lmagan diniy jamoalarni mamlakatning deyarli barcha viloyatlarida ular o'z tashkilotlarini davlat ro'xatidan o'tkazishga muvaffaq bo'lishdi. Arxiv ma'lumotlariga qaraganda, mamlakatning qadimdan ko'p konfessional jihati bilan ajralib turuvchi Buxoro viloyatida 2001-yil o'rtalariga kelib, 92 ta ruyxatdan o'tgan diniy tashkilotlar mavjudligi aniqlangan. Jumladan, musulmon tashkilotlari bilan (madrasalar – 2 ta, Masjidlar – 79 ta, shundan 2 tasi shiyalik masjidlari) bir qatorda noislomiy diniy tashkilotlar – 11 tani tashkil qilgan[15].

Shuni alohida qayd etish kerakki, noislomiy diniy tashkilotlar son jihatidan respublikaning boshqa hududlariga qaraganda nisbatan ko'p millatlilik xususiyati bilan ajralib turadigan Zarafshon va Toshkent vohasi hamda Farg'ona viloyati kabi hududlarida ayniqsa keng tarqaldi. Ayrim ma'lumotlarga qaraganda, 2005-yilga kelib Buxoro viloyatida rasmiy ro'yxatdan o'tgan 110 ta diniy tashkilotdan 12 tasi, ya'ni 10 foizdan ko'prog'i noislomiy bo'lib, jumladan, 2 tasi Rus pravoslav cherkoviga, 2 - Korey – protestantlariga, 1 - Rim – katolik cherkoviga, 1 - Yevangel xristian – baptislariga, 1 - To'liq Injil xristianlariga, 1 – Yettinchi kun xristian – adventistlariga, 1 – Novoapostol cherkoviga, 2 – Yahudiy va 1 - Bahoiy diniy jamoalariga mansub bo'lgan[16]. Navoiy viloyatida esa rasmiy ro'yxatdan o'tgan 86 ta diniy tashkilotdan 13 tasi, ya'ni 15 foizdan ko'prog'i noislomiy diniy jamoalariga mansub bo'lgan[17].

Xulosa. Umuman olganda, mustaqillik yillarida mamlakatda millatlararo munosabatlar tartibga solindi. Mamlakatda istiqomat qiluvchi aholilarning ijtimoiy masalalari bilan bir qatorda o'rtadagi iqtisodiy masalalar, elchixonalarining tashkil etilishi ularning erkinliklari haqida keng ko'lamdagi kelishuvga erishildi. Bu esa o'z o'rnida kelgusidagi yaxshi munosabatlar uchun namuna bo'ldi.

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистоннинг этно-конфессионал атласи. – Тошкент. 2005. – 6 бет.
2. КОНФЕССИЯ // <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/23942>
3. Мелик'язиев Ж. Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатларининг устувор йўналишлари. Расмий рўйхатдан ўтган диний конфессия ва ташкилотлар // <https://oliymahad.uz/17203>
4. Какие мировые религии существуют и почему появляются новые // <https://ria.ru/20210914/religii-1749918448.html>

5. Мелиқұзиев Ж. Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатларининг устувор йўналишлари. Расмий рўйхатдан ўтган диний конфессия ва ташкилотлар // <https://oliymahad.uz/17203>
6. О свободе совести и религиозных организациях: закон СССР от 1.10.1990. №1689-1 // Ведомости СНД и ВС СССР. 1990. №41. Ст. 813.
7. <https://lex.uz/docs/65108>
8. Central Asia today: Countries, Neighbors, and the Region. Peter Lang Publishing House, Frankfurt/Berlin/Bern/Brussels, New York/Oxford/Vienna, 2014. P. 162.
9. ЎзМА Ф-152, 1-рўйхат, йиғма жилд 56-варақ
10. ЎзМА Ф-152, 1-рўйхат, йиғма жилд 26, 56-варақ
11. Россия – Средняя Азия: Политика и ислам в начале XX – начале XXI вв. М.: ЛЕНАНД, 2010. – С. 357.
12. Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базами // <https://lex.uz/docs/295047>
13. Demokratik institutlar, nodavlat tashkilotlar va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari qo'mitasi // <https://parliament.gov.uz/committees/20>
14. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг Ёшлар, маданият ва спорт масалалари қўмитаси тўғрисида НИЗОМ // <https://senat.uz/oz/committees/category/yoshlar-madaniyat-va-sport-masalalari-qomitasi/regulation>
15. ЎзМА Ф-152, 1-рўйхат, йиғма жилд 25, 2-варақ
16. Ўзбекистоннинг этно-конфессионал атласи. – Тошкент. 2005. – 21 бет.
17. Ўзбекистоннинг этно-конфессионал атласи. – Тошкент. 2005. – 28 бет.